

VYPRÁVĚJ, MALUJ, HRAJ... PŘÍBĚH ROMŮ METODICKÝ MATERIÁL PRO UČITELE

Projekt Vyprávěj, maluj, hraj... Příběh Romů byl realizován v Muzeu romské kultury v roce 2015 ve spolupráci s Katedrou výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Střediskem volného času Lužánky. Projekt byl podpořen Ministerstvem kultury České republiky.

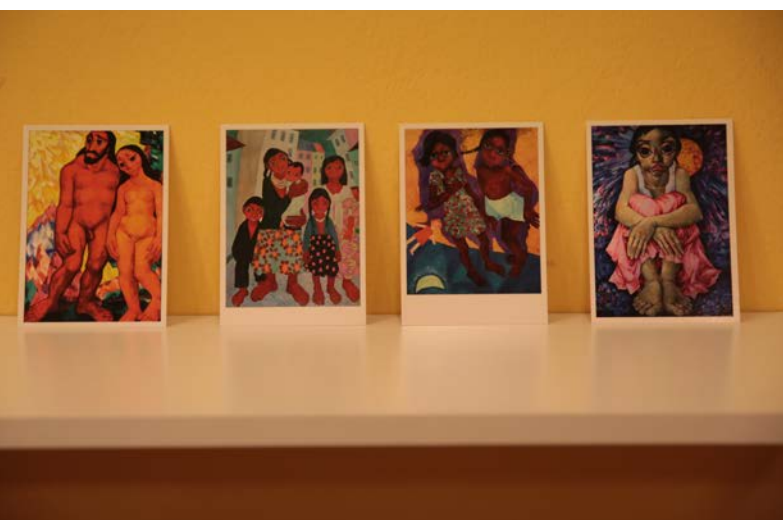
**MUZEUM
ROMSKÉ
KULTURY**

LUŽÁNKY
středisko volného času

V rámci cyklu seminářů *Vyprávěj, maluj, hraj... Příběh Romů* se studenti pedagogických oborů seznámili s procesem tvorby edukačních programů a díky odborným pracovníkům muzea poznali detailně stálou expozici muzea s názvem *Příběh Romů* a nahlédli do muzejních depozi-tářů. Jednotlivá setkání měla za cíl seznámit účastníky jak s metodikou tvorby programů, které zahrnují umělecké aktivity, tak s dějinami a kulturou Romů, a to zejména s prameny, ze kterých mohou při přípravě aktivit čerpat.

Metodický materiál popisuje možné didaktické přístupy – práci se složeným podnětem a program vystavěný na principu tematické kooperativní výuky (Rodová, 2014), jehož ústřední didaktickou technikou je živý obraz. Pro vlastní práci ve třídě předkládáme několik námětů, které vycházejí z expozice *Příběh Romů* a mohou návštěvu muzea vhodně doplnit, a soupis materiálů připravených muzeem, které jsou pedagogům k dispozici (videodokumenty, výstavy k zapůjčení, dosud publikované pracovní listy).

*Námět pro tvůrčí psaní – pohlednice Míly Doleželové
(z workshopu Alice Stuchlíkové)*

Workshop Alice Stuchlíkové

Semináře s odbornými pracovníky

ŽIVÝ OBRAZ

Živý obraz v edukačním programu neslouží jen jako forma zpracování dané látky, výstup, cíl aktivity. Obraz (socha, fotografie, štronzo) je „konkretizovaná myšlenka“, odhalení zvláštního v obecném. Je tak současně materiálem pro další zkoumání. Obsah živého obrazu je zdrojem komunikace mezi jeho tvůrci a diváky. Slouží k vyjádření faktů a zároveň pocitů, zahrnuje vyjádření poetiky, může sloužit také jako způsob reflexe (Valenta, 2008, s. 157 – 161). Tam, kde je jeho námětem látka z minulosti nebo z okruhu jiných kultur, můžeme jeho prostřednictvím odkrývat i naše vlastní postoje. V průběhu programu se ohnisko práce přesouvá od zkoumání pramenného materiálu k interpretaci živého obrazu.

Při tvorbě tematických živých obrazů stojí před žáky tři otázky:

- Jaké informace chtějí do obrazu zahrnout, co chtějí zobrazit (rovina tematická).
- Jakými prostředky informace zobrazí, jaký postoj, jaká gesta, jaké rekvizity použijí (rovina materiální).
- Jak bude celek komponován, kdo kde bude stát, v jakém pořadí budou mluvit (rovina kompoziční).

(Provazník in Pavlovský, 2004, s. 89)

Stěžejní vlastností živého obrazu je jeho nehybnost. Jeho realizace klade nároky na koordinaci pohybu, svalovou výdrž, rovnováhu a také na schopnost udržet výraz. Na druhou stranu je jeho princip jednoduchý a na základě vhodně zvolených instrukcí si tuto techniku mohou rychle osvojit i žáci, kteří s ní doposud neměli zkušenost. Se živými obrazy je možno pracovat v různých variantách s rozmanitými obměnami: živý obraz bez proměny, s proměnou, oživlé štronzo, živý obraz v chronologické či kauzální posloupnosti, se zvuky či slovy, s titulkem, s replikou (Valenta, 2008, s. 157 – 161).

SLOŽENÝ PODNĚT

Koncept složeného podnětu do našeho prostředí přinesl učitel dramatu John Somers. V jeho interaktivním divadle prostřednictvím složeného podnětu dochází k prvnímu kontaktu hlavní postavy příběhu a diváků. Složený podnět je spouštěcím momentem k představení a jeho hlavní myšlenkou je vtáhnout diváka do příběhu, na němž se bude později podílet. Lze jej popsat jako rekvizitu skrývající v sobě celý příběh hlavní postavy, zachycený v drobných detailech – dalších rekvizitách, věcech (složeným podnětem je tak například školní batoh hrdiny dramatu s jeho osobními věcmi). Využití tohoto přístupu v edukačních programech muzeí a galerií se přímo nabízí. Každý z exponátů s sebou nese spoustu témat a vzdělávacích cílů. Ve způsobu, jakým muzejní edukátor na předmět upozorňuje, vytváří kolektivní význam a také žákům poskytuje čas a příležitost naplnit tento předmět individuálním významem.

V kontextu muzejní pedagogiky chápeme složený podnět jako odkaz na pole významů, které daný exponát nese. Žáci nezkoumají exponát sám o sobě, ale mají k dispozici i další indicie.

Složený podnět přináší nebo posiluje některé významy prostřednictvím dalších předmětů, textů, fotografií, kterými je exponát doplněn. Takto vymezené pole ale stále zůstává dostatečně široké a otevřené vlastní interpretaci žáků.

Příklad

Práce se složeným podnětem technikou titulkovaného živého obrazu

1. Žáci se rozdělí do skupin po 4 – 6, každá skupina obdrží papír se složeným podnětem (nalepenou fotografií exponátu a dalšími fotografiemi, kratšími texty).
2. Každá skupina zapíše na papír asociace k tomuto téma.
3. Postupně každá skupina obejde fotografie jiných skupina, prohlédne si téma, doplní vlastní asociace na jejich papíry.
4. Skupina se vrátí ke svému papíru, přečte si nové zápisy a diskutuje o nich.
5. Skupina vytvoří živý obraz, který bude výsledkem diskuze nad tématy (může zahrnovat i asociace, které na papír napsaly ostatní skupiny).

6. Současně na pruh papíru napíší název svého živého obrazu.
7. Prezentace živých obrazů: nejprve skupina obraz předvede, pak ostatní skupiny diskutují o názvu a ten napíše na pruh papíru, skupina znovu vytvoří obraz, diváci postupně při kládají své titulky, na závěr je prezentován titulek tvůrců obrazu.
8. Reflexe – jaké významy se promítly do výsledného živého obrazu, bylo toto sdělení čitelné?

UKÁZKA EDUKAČNÍHO PROGRAMU NA CESTĚ

Program vychází z programů tematické kooperativní výuky dějepisu Veroniky Rodové.

V jeho rámci jsou žáci seznámeni s organizací práce, osvojují si techniku štronza a živého obrazu, seznámí se se vzpomínkami romské pamětnice a fakty o romské kultuře, samostatně tvořivě pracují a svou práci reflektují.

Časový rozsah: 90 min (dva vyučovací bloky po 45 minutách)

Věková skupina: 4. – 6. ročník ZŠ

Vzdělávací oblast: Člověk a společnosti

PRVNÍ BLOK

Naladění a rozehřátí skupiny, otevření tématu, osvojení techniky živého obrazu (štronzo)

1. Cvičení štronzo

Učitel ozvučnými dřívky vyťukává rytmus a skupina se pohybuje prostorem, rovnoměrně jej zaplňuje, žáci nechodí v kruhu, libovolně mění směr. Když učitel přestane vyťukávat rytmus a řekne štronzo, všichni se zastaví, jako by je někdo zmrazil. Učitel dbá na to, aby iluze zastavení byla co nejdokonalejší, nesmí se mluvit, hýbat se ani se smát, žáci by měli ovládnout mimické svaly i pohled očí. Mohou dýchat a mrkat. Jediné slovo, které je může vysvobodit, je volno.

2. Tematizované štronzo

Když žáci zvládnou základní podobu cvičení, přistoupíme k tematizovanému štronzu. Učitel stále vyťukává rytmus a žáci se pohybují prostorem, než zazní pokyn štronzo, učitel zadá téma (slunce, kůň, cesta, Rom) a počítá do tří. Během této doby každý sám vytvoří ze svého těla sochu, která podle jeho mínění téma vyjadřuje. Následuje opět pokyn volno.

3. Od štronza k živým obrazům

Žáci vytvoří dvojice a v rytmu se pohybují prostorem. Když učitel vysloví téma, počítá do pěti a žáci během té doby vytvoří sousoší (hádání z ruky, jídlo v hrnci, dřevo a oheň). Stále platí opozice štronzo-volno. Tento blok končí vytvořením skupin, ve kterých se spojí vždy dvě dvojice žáků tak, aby ve skupině byly dívky i chlapci.

4. Skupinový živý obraz

Každá ze skupin dostane vymezený pracovní prostor, učitel zadá název živého obrazu, který je stejný pro všechny (vůz). Počítá do deseti. Když jsou skupiny připravené, všechny současně vytvoří své živé obrazy a setrvají v nich, dokud se neřekne volno. Fixují, na čem se domluvili. Pak jednotlivé skupiny předvedou své návrhy ostatním. Členové jiných skupin popisují, co živý obraz představuje, jak mu rozumí.

DRUHÝ BLOK

Poslech, výklad a diskuze jako východisko tvůrčí práce ve skupinách

5. Druhé jméno

Po přestávce se třída posadí do kruhu, následuje aktivita pro zklidnění a naladění na výklad učitele.

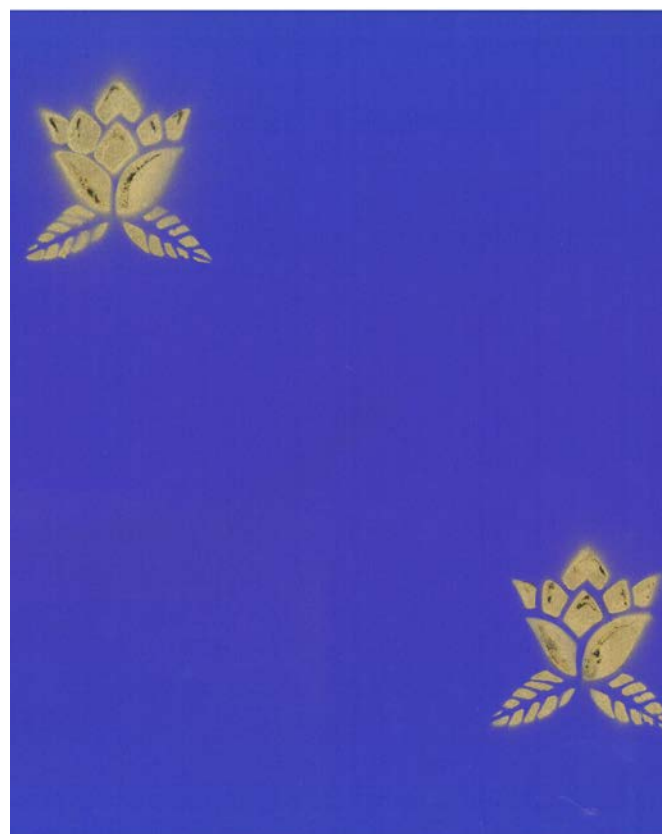
Dříve většina Romů užívala nejméně dvě jména. První bylo oficiální, jméno v jejich občanském průkazu. Potom měli své romské jméno (ROMANO NAV, AVER NAV – druhé jméno), které je mělo chránit. Muselo být jiné než to oficiální. Při volbě romského jména vystupovala do popředí snaha dodat dítěti sílu, zdraví, štěstí, dobré vlastnosti. Zvolilo se třeba jméno dědečka, kterého si všichni hluboce vážili.

Druhé jméno se vybíralo, až teprve když matka a ostatní příbuzní cítili, že našli to nejvhodněj-

ší. Člověk v průběhu života mohl získat i další jména, ne tak zásadní, jako ta první – jsou to přezdívky – PRIZVISKI. Ženě se někdy říkalo přízviskem odvozeným od přezdívky jejího muže, v současné době jsou oblíbené přezdívky z televizní obrazovky (SANDOKAN, VINE-TU, ANGELIKA, OLČETRHEN), nebo jména politiků (KLINTON, GANDI).

Každé z mnoha jmen a přezdívek mělo svou funkci, vyjadřovalo identitu člověka, ale také ji spoluvytvářelo.

(Hübschmannová, 1998, s. 61 – 68).

Učitel vyzve žáky, aby si vybrali své druhé jméno, kterým chtějí být oslovení. Může to být jejich přezdívka, ale mohou si vymyslet i jméno zcela nové. Svým jménem se postupně představí, mohou povyprávět, jak přezdívka vznikla, nebo proč si toto jméno vybrali.

V následujícím kroku si budou žáci po kruhu posílat červené klubíčko. Červená barva má ochranou moc, po narození se romským dětem kolem zápěstí vázala červená stužka, aby bylo děťátko chráněno před zlými silami. Nit by je měla všechny propojit, na nikoho se nesmí zapomenout, nikdo nesmí klubíčko poslat dvakrát. Každý vysloví druhé jméno toho, komu klubíčko posílá.

6. Z VYPRÁVĚNÍ KAROLÍNY KOZÁKOVÉ (NAR. 1932, OKR. NYMBURK)

Učitel žákům přečte úryvek z knihy Memoáry romských žen. Cesta životem v cikánském voze. Autorka vyprávění patří do skupiny českých Romů, kteří žili polokočovným způsobem života a až do zákazu kočování za války (1939) se po českých zemích stále pohybovali s vozy a maringotkami. Tento úryvek ze vzpomínek Karolíny Kozákové popisuje období 30. let 20. stol.

Můj otec a matka nechodili do školy, neuměli číst ani psát. Ale to nevadilo, nenechali se ošidit a uměli se pohybovat v každé společnosti, prostě byli fantastičtí. Vychovali nás velice dobře, všichni jsme správní, lidští, čistotní, spravedliví a hlavně pracovití. Umíme číst, psát a počítat. Otec na nás byl přísný. Bylo nás sedm sourozenců, pět holek a dva kluci. Moji rodiče spolu zůstali po kraťoučké známosti, jeden den se viděli a do týdne byli svoji. Tak to bylo v našem rodě. Otci prý bylo 15 a čtvrt roku a matce 16 let. Jsou narození ve stejném roce. Vůbec to nevadilo, že otec byl mladší, moc jsme ho poslouchali, dovedl si udělat respekt.

Jezdili jsme většinou sami, my děti jsme se vždy těšily, až se sejdeme s našimi příbuznými, sestřenicemi a bratrance, s tetami a strýci. To bylo vždy, když se někde konal trh, kde jsme se vždy sjížděli, handlovali a prodávali koně. Otec byl trhovec a handlíř koní. Hlavně broušil nože, nůžky apod., měl na to živnost, platil řádně daně. Pamatuji si, že jsme stáli ve vesnici na návsi, vždy blízko školy. Naše máma chodila po domech a sbírala nože a nůžky k broušení a přitom hádala z ruky. Tak se živila a šetrila si.

Naše máma nikdy neseseděla jen tak na prázdno, pořád něco dělala. Buď něco šila, nebo vyšívá-

*la. Neměla, ale ani nechtěla šicí stroj. Ručně šila tak precizně jako na šicím stroji. Nám všem pěti dcerám pořídila výbavu (peřinu a povlečení na dvě postele), každé dvojmo. Všechno ručně šité. Vzpomněla jsem si na jednu zvláštnost, která se týkala doby, kdy jsme jezdili ve voze. Jednalo se o setkávání s příbuznými na určitých místech – trzích a podobně. Nikdo z nich neuměl číst, proto jejich domluva na setkání spočívala v tom, že si zanechávali různá znamení na cestě. Nevím, jak bych to přiblížila... Asi takto: otec vždy před velkou křižovatkou zastavil a hledal vhodný kámen, který pak obalil zvláštním způsobem dlouhou trávou, spletl ji okolo kame-
ne a položil ji ve směru silnice, kterou jsme se vydali (jako šipku). Zajímavé bylo, že jsme se vždy setkali.*

Vzpomínám si, jak jsme se sjeli s příbuznými, byl to vždy velký zážitek, pamatuji si, jak se venku společně vařilo, vždy velice dobře a hlavně čistě. Vím, že když se někdy nedopatřením stalo, že na zemi stojící hrnec s jídlem překročila nějaká ŽENA, už se jídlo nejedlo – vylilo se to, protože to už bylo PRASTO (nečistě). Stalo se také, že jsme se sjeli s CHÁLAMA (tak jsme říkali světským) a vypůjčili si od nás hrnec a my jsme zjistili, že jedí psy a kočky. Když nám hrnec přišli vrátit, nechali jsme

Jim ho – už bychom z něj nejedli.

Naši nám říkali: „Vidíte-li pohozené dřevo (všude ho bylo dosti), tak ho seberte na topení“. V lese jsme také sbírali i šišky, ty při pálení krásně voněly lesem. Uhlím jsme netopili. Vzpomínám na krásné okolí, přírodu, lesy a hlavně na lidi kolem nás – byli báječní.

Pitnou vodu jsme si buď brali z obecní pumpy, která byla označená cedulkou, a kde pumpa nebyla, lidé nám ochotně dávali ze svých zdrojů.

(Kozáková, 2004, s. 16 – 27, upraveno, kráceno).

7. ŽIVÉ OBRAZY INSPIROVANÉ VZPOMÍNKAMI ROMSKÉ PAMĚTNICE

Žáci opět pracují ve skupinách, v jedné je 5 – 6 žáků, chlapci i dívky.

V první fázi v rámci skupiny diskutují, co je na ukázce ze vzpomínek zaujalo a mají společně vybrat dvě informace. Jejich dalším úkolem je ztvárnit jednu situaci na základě vyslechnutého vyprávění formou živého obrazu.

Podle věku a pokročilosti skupiny a časových možností může učitel zadání specifikovat.

1. *V živém obraze se musí objevit značka, kterou si jednotlivé skupiny ukazovaly cestu.*
2. *Skupina vytvoří živý obraz s proměnou: živý obraz se bez přerušení v určitém okamžiku mlčky promění v obraz jiný. Obsahem proměny může být kauzálně-chronologický vývoj zobrazované události, můžeme uvažovat i o ryze chronologickém přístupu, který nemusí na kontrastu (Valenta, 2008, s. 158 – 159).*

8. PREZENTACE PŘÍBĚHU

Žáci si navzájem předvedou připravené živé obrazy. Diváci se snaží popsat, jak obrazům rozumí, které informace skupina zapojila apod.

9. ZÁVĚREČNÁ REFLEXE

Žáci spolu s učitelem zhodnotí předchozí aktivity, každý samostatně formuluje odpověď na otázku, co se dnes dozvěděl nového.

10. DOPLNĚNÍ, NAVAZUJÍCÍ AKTIVITY

Žáci mohou pracovat s příběhem rodiny Holomkových, usazených moravských Romů (Horváthová, 2011, str. 288 – 289).

SEZNAM LITERATURY:

HORVÁTHOVÁ, Jana. Dějiny Romů v Evropě se zřetelem na české země. In: FUJDA, Milan, Eva KUNDTOVÁ KLOCOVÁ (ed.) a Radek KUNDT (ed.). Identity v konfrontaci: multikulturní výchova pro učitele/učitelky SŠ a ZŠ. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 445 s. ISBN 978-80-210-5558-2.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit. 3., nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, 129 s. ISBN 80-7067-905-0.

KOZÁKOVÁ, Karolína. Cesta životem v cikánském voze. In: HORVÁTHOVÁ, Jana (ed.), Karolína KOZÁKOVÁ a Elina MACHÁLKOVÁ. Memoáry romských žen. V Brně: Muzeum romské kultury, 2004, 125, 57 s. ISBN 80-86656-06-3.

PAVLOVSKÝ, Petr (ed.). Základní pojmy divadla: teatrologický slovník. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 348 s. ISBN 8072581716.

RODOVÁ, Veronika. Dramatická výchova ve službách dějepisu: vzdělávací potenciál tematické kooperativní výuky. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 179 stran. ISBN 978-80-210-7593-1.

VALENTA, Josef. Metody a techniky dramatické výchovy. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 352 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1865-1.

MATERIÁLY MUZEA ROMSKÉ KULTURY PRO UČITELE

ODTUD NEMÁTE ŽÁDNEJ NÁVRAT... /DVD/

Muzeum romské kultury, 2015. Videomedailony pamětníků romského holocaustu. Pět zkrácených výpovědí, které obsahově pokrývají nejrůznější formy perzekuce romského obyvatelstva na českém a slovenském území v období druhé světové války. Připojený booklet obsahuje kromě stručných medailonů všech pěti pamětníků také přehled historie pronásledování romského obyvatelstva na území dnešní České a Slovenské republiky. Zdarma

TO JSOU TĚŽKÉ VZPOMÍNKY /DVD/

Brno, Praha: Muzeum romské kultury, Asociace film a sociologie, 2002. Dokumentární film o osudech Romů na území Protektorátu Čechy a Morava, sestavený na základě vyprávění pamětníků, bývalých vězňů koncentračních táborů na území Protektorátu a Polska. Na filmu spolupracovalo Muzeum romské kultury.

Námět, scénář, režie: Monika Rychlíková, 28'.

Česky, anglické titulky. 50.00 Kč

CEIJA

Pracovní listy pro výuku tématu romský holocaust. Zdarma

ROMSKÝ HOLOKAUST 1939 - 45

Složky (Rasové teorie, Protektorát do r. 1942, Protektorát po r. 1942, Auschwitz, Slovensko, Holocaust Romů v Evropě, Život před válkou), určené pro skupinovou práci studentů. Složky obsahují kromě historických pramenů a dobových fotografií i návrhy konkrétních aktivit pro studenty. Téma je vždy shrnuto v krátkém článku (autorem je historik muzea Michal Schuster), pro opakování je určena stručná anotace, do níž studenti doplňují chybějící termíny. PDF zdarma

VÝSTAVY K ZAPŮJČENÍ

STÁLÁ EXPOZICE PŘÍBĚH ROMŮ - PUTOVNÍ VERZE

Výstava přináší velmi zhutněnou verzi stálé expozice Muzea romské kultury. Kromě úvodního panelu, jenž podává základní informace o muzeu, se výstava věnuje dějinám Romů od Indie, přes středověké a novověké období po dějiny 20. století včetně shrnutí současného postavení Romů na území České republiky. Kromě dějinného rámce výstava také seznamuje s kulturou Romů, jsou prezentovány způsoby tradiční obživy včetně řemesel, nechybí hudba, jazyk a literatura, rozvíjející se výtvarné umění a celá oblast duchovní kultury. Celkově je výstava tvořena 35 panely v systému roll-up.

GENOCIDA ROMŮ V DOBĚ 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Výstava podrobně informuje o tématu holocaustu Romů v Evropě v době 2. světové války. Speciální pozornost je věnována dějinám Protektorátu Čechy a Morava. Není vynecháno ani téma zapojení Romů do protinacistického odboje či osud majetku Romů po jejich odsunu do koncentračních táborů. Výstava se skládá z 20 panelů a je k dispozici v české nebo v anglické verzi. Její předností je jednoduchá instalace a možnost umístění v různých prostorech.

Další putovní výstavy, požadavky při zapůjčování výstavy a kontakt najdete na webu muzea www.rommuz.cz.

Kontakt na muzejní pedagožku: lektor@rommuz.cz

Vydalo Muzeum romské kultury, 12/2015

Texty: Veronika Rodová, Eva Dittingerová

Fotografie © Muzeum romské kultury, Lenka Grossmannová

Výtvarné práce (kresba pastelem, práce se šablonou) inspirované šátky z nesbírkové kolekce textilu Muzea romské kultury vytvořily děti z kroužků SVC Lužánky pod pedagogickým vedením Nadi Obrátilové.

Grafická úprava: Alena Vognárková

